

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM LİDERLİĞİNİN BAŞARISI: TÜRK EĞİTİM DEVRİMİ

SUCCESS OF ATATÜRK'S EDUCATIONAL LEADERSHIP: TURKISH EDUCATIONAL REVOLUTION

Ali Rıza ERDEM*

ÖZET

Türk eğitim devrimi, Türk eğitim tarihinde kurtuluş savaşı sırasında temelleri atılmaya başlandığı ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra birçok kökten değişikliklerin hayata geçirildiği ve kısa zamanda etkisini gösteren önemli bir kilometre taşıdır. Türk eğitim devrimi Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilmiş bir harekettir. Atatürk ülkenin ve milletin geleceğini, Türk Milletinin gerçek kurtuluşunu, çağdaş uygarlık düzeyine çıkmasını ve başarılı olmasını eğitimle ilişkilendirmiştir. Atatürk'ün eğitim sorunlarını doğru teşhisi ve kökten çözüm önerileri, Türk eğitim devriminin başarıya ulaşmasını sağlamıştır. Bu çalışmada Türk Eğitim Devrimi üç açıdan irdelenmiştir: 1. Türk Eğitim Devriminin tarihi, felsefi, düşünsel ve politik temelleri 2. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun tarihsel temelleri, kapsamı, uygulanışı ve önemi 3. Karma eğitim ve kızların eğitimi.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türk Eğitim Devrimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, karma eğitim, kızların eğitimi.

ABSTRACT

Turkish Educational Revolution is a milestone whose fundamentals were established during the Independence War and it has been exposed to a great many of radical innovations have been introduced since the foundation of new Turkish Republic. As a result, Turkish Educational Revolution is a movement which was conducted by Atatürk's leadership, because he attributed the education to the real Independence of Turkish Nation, the enhancement of the nation to the level of contemporary nations. Right examination of Atatürk's about educational problems and his radical resolutions undoubtedly provided his revolution to be bright. In this study, the Turkish Educational Revolution was studied in three different terms: 1. The historical, philosophical, ideological and political fundamentals of Turkish Educational Revolution 2. Historical fundamentals, scope, application and importance of Tevhid-i Tedrisat Law 3. Co-educational school and education for girls.

Key Words: Atatürk, Turkish Educational Revolution, co-educational school, education for girls.

A. GİRİŞ

Mustafa Kemal emperyalist güçlere karşı, mazlum milletlere örnek olan ulusal kurtuluş savaşını 9 Eylül 1922'de başarıyla bitirince, İzmir'de Mustafa Kemal'e "çok yorulduz herhalde, çiftliğinize çekilir dinlenirsiniz" dediler. Mustafa Kemal'in yanıtı şöyledir: "Hayır asıl savaş şimdi başlayacak... Bu savaş, cahilliğe ve gericiliğe karşı yapılacaktır." Bu savaş aslında, ortaçağın karanlığından bir türlü çıkmasına fırsat verilmeyen bir toplumun çağdaşlaşması için verilen, uzun

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-posta: arerdem@pau.edu.tr.

zaman alan, ikinci bir kurtuluş savaşıdır. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra eğitim sorunları sadece Osmanlı dönemine ait olan sistem yanlışları ve devralınan modellerle ilgili değildi. Fizikî ve maddi imkânlar açısından da eğitim ve öğretim kurumları yetersiz bir hâldeydi. 500 kadar ilkokul, 250 kadar rüşdiye (ortaokul), 22 idadi ve 20 sultanî (lise), 1 adet de üniversite bulunmaktaydı. Ağırlıklı olarak dine dayalı okullar varlığını sürdürmekteydi. (Burak, 2008: 625; Demirtaş, 2008: 156; Bozdemir, 2009).

Diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de çağı yakalamak isteyen Yeni Türk Devleti, Prof. Dr. John Dewey, Prof. Dr. Alfred Kühne ve Prof. Dr. Omer Buysse'dan sonra, Prof. Dr. Beryl Parker, Prof. Dr. Albert Malche, Prof. Dr. George Stiehler, Prof. Dr. Oskar Frey ve Prof. Dr. Ernst Egli gibi birçok yabancı eğitim uzmanı getirmiş ve onların önerilerinden yararlanmıştı. Yabancı eğitim uzmanlarının verdiği raporlar da göz önüne alınarak çağdaş eğitim yasaları çıkarılmaya ve çağdaş eğitim kurumları tesis edilmeye çalışılmıştır (Ortak, 2004: 338; Okur, 2005: 215). Yabancı eğitim uzmanlarının yurda getirilip inceleme yaptırılması ve önerilerinin dikkate alınması, Türk eğitim devriminde çağdaş eğitim bilimi bulgularından ve uzmanlarından yararlandığını göstermesi açısından oldukça önemlidir.

B. TÜRK EĞİTİM DEVRİMİNİN TARİHİ, FELSEFİ, DÜŞÜNSEL VE POLİTİK TEMELLERİ

Cumhuriyet dönemi Türk Eğitim Sistemi, Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarıyla, eski dönemlerden farklı olarak, yepyeni bir kimlik ve kişilik ile oluşturulmuş ve yeni bir çizgide ilerlemiştir. Atatürk ülkenin ve milletin geleceğini, Türk Milletinin gerçek kurtuluşunu, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasını ve başarılı olmasını eğitimle ilişkilendirmiştir. Atatürk, hayatı boyunca eğitim ve eğitim sorunlarıyla yakından ilgilenmiş, eğitim sorunlarına çözüm aramıştır (Dönmez, 2006: 92; Burak, 2008: 625). Atatürk'ün eğitim sorunlarını doğru teşhisi ve kökten çözüm önerileri, Türk eğitim devriminin başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

1. Türk eğitim devriminin tarihi temelleri

Atatürk eğitime çok büyük önem vermiş ve Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü, savaş koşullarının ağırlığının hissedildiği bunalımlı bir dönemde, çok zor şartlarda cepheden Ankara'ya gelerek 15 Temmuz 1921 tarihinde 1. Maarif Kongresi'ni toplamıştır. Ankara'da toplanan Maarif Kongresi, millî hareketin, millî eğitime verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Yurdun her tarafından gelen 250'den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getiren kongreye, Mustafa Kemal Paşa cepheden gelip katılarak çok önemli bir konuşma yapmıştır. Atatürk bu kongrede Türk öğretmen temsilcilerini bir araya getirerek o güne kadar izlenen geleneksel eğitim yöntemlerinin ülkenin geri kalmasında önemli bir etken olduğunu savunmuştur. Bundan böyle ulusun gelişmesini sağlayacak millî eğitim politikalarının ve programlarının geliştirilmesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin izleyeceği yeni eğitim politikasının ana hedeflerini belirlemiş ve bunun uygulanmasını istemiştir. Öğretmenleri de "gelecekteki kurtuluşumuzun

saygıdeğer öncüleri” olarak tanımlamıştır (Okur, 2005: 203-204; Akyüz, 2009; 321). Atatürk öğretmenleri geleceğin toplumsal mimarları ve ülkenin yarınlarının belirleyicileri olarak görmüştür.

Atatürk 3 Mart 1924 tarihinde “Tevhid-i Tedrisat” Kanunu’nu çıkarttırarak, dine dayalı okullara son vermiş ve okulların tamamının Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında toplanmasını sağlamıştır. Böylece eğitimde birlik sağlanmış ve ikilem ortadan kaldırılmıştır Bu kanunun uygulanmasıyla ilk, orta ve yükseköğretimde ortak bir amaç birliği sağlamaya çalışılmıştır. Milli kültürün geliştirilmesi nesillerin farklı akım, görüş ve maksatlı yetiştirme ve şartlandırılmaldan kurtarılması, Cumhuriyetin hedeflerinin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ayrıca eski eğitim kurumlarının tasfiyesi ve yabancı okulların denetlenmesi bu kanunla başarılmıştır. Bu açıdan bu kanun son derece radikal bir reformdur. (Mumcu & Su, 2004: 207; Okur, 2005: 209). Tevhid-i Tedrisat Kanunu’yla Osmanlı eğitimindeki çok başlılık ortadan kaldırılmış, ortak duygu ve düşünceleri paylaşan vatandaşların yetiştirilmesinin yolu açılmıştır.

Atatürk 1 Kasım 1928’de Harf İnkılâbını yaparak, eğitimde ikinci büyük adımı atmıştır. Buna göre Arap alfabesi kullanımı ortadan kalkmış ve çağdaş Latin alfabesi kabul edilmiştir. Bu sırada halkın % 90’ı okuma yazma bilmemekteydi. Yurt çapında büyük bir “Yaygın Eğitim” kampanyası düzenlenmiş ve halk Latin alfabesi ile okuma yazmaya davet edilmiştir. Kendisi kara tahtanın önüne geçmiş; halka okuma yazmayı göstermiştir. “Başöğretmen” olarak 1929 yılında ise tüm yurttta “Millet Mektepleri”ni açarak 15–45 yaşları arasındaki halka, bu okullara gitme zorunluluğu getirmiştir (Akyüz, 2009: 344-345). Böylece Harf İnkılâbı’yla Türkçenin eğitim, bilim, sanat, kültür ve konuşma dili olarak yazıyla ifadesi daha kolay ve anlaşılır hale getirilmiştir.

1933’teki İstanbul Darülfünunu düzeltimi de (o zaman ülkedeki tek üniversite olduğu için sadece “Üniversite Reformu” denmiştir), bilim ve kültür alanına etkisi sürekli olacak katkılardan biridir. Atatürk, her konuda olduğu gibi, bu düzeltimi de kökten ele almış ve Almanya’dan getirilen çok sayıdaki öğretim üyesinin de yardımıyla başarıya ulaşan bu reform ile imparatorluktan miras İstanbul Darülfünunu gerçekten yapı ve anlayış itibariyle değiştirerek çağdaş bir üniversite olma yoluna sokmuştur. TBMM 1933’de Darülfünun’un yerini almak üzere 18 Kasım 1933’de açılan İstanbul Üniversitesi’ni 2263 sayılı yasayla onaylamıştır. Bu yasaya göre: 1. Rektör, Milli Eğitim Bakanı’nın önerisi üzerine üçlü kararnameyle, 2. Dekanlar, rektörün önerisi ve Milli Eğitim Bakanı’nın kararıyla, 3. Profesörler ise Fakülte Kurulu’nun tespit ettiği 3 aday arasından Milli Eğitim Bakanı’nın kararıyla atanmaktaydı. İstanbul Edebiyat Fakültesi de 1933 üniversite reformunda yeni bir düzen, çağdaş bir öğretim ve araştırma anlayışı kazanmıştır. Darülfünun’dan getirdiği tek bir filoloji (Türk Dili ve Edebiyatı) yanında, Önyasya filolojileri, klasik filoloji, modern filolojiler (Roman, İngiliz, Alman) kurulmuştur. Tarih ve Felsefe bölümleri, yeni kürsülerle genişletilmiş, zenginleştirilmiştir (Gökberk, 1997; Gürüz, 2001: 299; Erdem, 2005).

1936 yılında Ankara'da, yine Atatürk'ün önyak olmasıyla kurulan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi de Atatürk'ün dil ve tarih konularındaki ilgileri bağlamına yerleştirilebilir. Fakültenin, başka bir yerde rastlanmayan adı da zaten bunu gösterdiği gibi, açılan bölümleri ve kürsüleri bu ilgiyi yansıtmaktadır. Bu fakültede, yeni filolojilerin (dil+yazın) yanında, Çin, Hint tarih ve filolojilerinden başlayarak eski Anadolu'yu (Hitit), komşusu eski ülkeleri (Sümer, Asur), Akdeniz çevresini (Yunan, Roma) konu edinen tarih ve filoloji kürsüleri kurulmuştur. Türk üniversite ve bilim dünyasında ilk kez açılan bu kürsüler (Gökberk, 1997), alanlarında bilime önemli katkılar getirmiştir.

2. Türk eğitim devriminin felsefi temelleri

Atatürk eğitimi önemli bir araç olarak görmüştür. Çünkü, Atatürk düşünce sisteminde, merkeze insanı koymuş ve insanın aldığı eğitimi de çok önemsemiştir. Sönmez'e (2002: 309-313) göre Atatürk'ün eğitime yüklediği felsefi karakterdeki idealler 3 başlık altında toplanabilir:

1. *Hür ve bağımsız bir Türkiye: "Özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir"* diyen Mustafa Kemal Atatürk'ün düşünce sisteminde milletlerin hür ve bağımsızlıklarının sigortası eğitimidir. O bu konuda *"Eğitimidir ki, bir milleti ya özgür, bağımsız, büyük ve yüksek bir toplum olarak yaşatır; ya da esirlik ve yoksulluğa terk eder."* demiştir.
2. *Barışsever ve çalışkan bir ulus:* Atatürk'ün eğitim ile gerçekleştirmek istediği "barışsever ve çalışkan bir ulus" yaratmaktı. Atatürk ilerlemenin önde gelen şartlarından biri olarak barışı kabul eder. Bu konuda *"Türkiye Cumhuriyetinin en esaslı ilkelerinden biri olan yurttaki barış, dünyada barış amacı insanlığın ve uygarlığın refah ve ilerlemesinde en sağlam etken olsa gerektir"* demiştir. Atatürk'ün hayalini süsleyenlerden biri de Türk Milletinin "çalışkan" olmasıdır. *"Bir tek şeye ihtiyacımız vardır; çalışmak, çalışmak, çalışmak!"* derken bu düşüncesini dile getirir.
3. *Güçlü ve lider bir ülke:* Atatürk gerçek anlamda bir Türk ve Türkiye sevdalısıdır. Atatürk, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin yükseltilmesi gereken yeri şu şekilde ifade etmiştir: *"Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı kabiliyeti, bundan sonra ki inkişafı ile atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır."*

Budak'a (2003) göre; iyi eğitim görmüş, bilinçli bir toplumun varlığını, yeni inkılâpların ve Cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi ve yaşamasının ön şartı olarak gören Atatürk, eğitim sisteminin ülkemizin ihtiyaçlarına ve çağın gereklerine uygun olarak yeni baştan kurulmasını ve bu eğitimin aynı zamanda toplumun bütün kesimlerine yaygınlaştırılmasını gerekli görmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu yaklaşımla belirlenen millî eğitim, temelde üç ana amaca yönelmiştir. Bunlar; 1. Millî kültür birliğinin sağlanması, 2. Vatandaşlık eğitiminin ve ilköğretimin

yaygınlaştırılması, 3. Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu eğitilmiş insan gücünün yetiştirilmesi olarak özetlenebilir.

Eskicumalı'ya (2003: 23) göre cumhuriyet dönemi eğitiminin amacı yeni rejimi koruyacak ve kollayacak yeni bir nesil yetiştirmektir. Yeni eğitim sistemi, dinî ve geleneksel bir hayat görüşünü benimsemiş Türk insanını, kadercî-teslimiyetçi bir hayat görüşünden kurtarıp, ileriye gören, aktif, Batı'nın değerlerini benimsemiş, gerçekçi düşünen vatandaşlar yapacaktı. Eğitim, gencin ilgisini gelecek dünyadan (ahiret inancı) bu dünyaya ve hayatın gerçeklerine çevirecekti. Özkan'a (2008: 106) göre yeni dönemin eğitim politikalarının amacı, dönemin yapısına uygun insan yetiştirmek, yani Cumhuriyeti benimseyip, millî devleti ilelebet yaşatacak bir nesil yetiştirmektir.

Türk eğitim devriminin felsefesi, Türk milletinin çağdaş uygarlıkta hak ettiği yeri almasını ve belirleyici olmasını hedeflemiştir. Türk eğitim devriminin felsefesi, önemli bir zihniyet değişikliği olarak Türk eğitiminde cumhuriyet döneminde yapılacaklar için bir "pusula" görevi görmüştür.

3. Türk eğitim devriminin düşünsel temelleri

"Atatürk'ün eğitim sistemimize ilişkin doğru gözlem, analiz ve teşhisleri eğitim alanında yapılan köklü değişiklikler için düşünsel temelleri oluşturmuştur." Atatürk eğitimimize ilişkin doğru gözlem, analiz ve tespitlerde bulunmuş, eğitimimizin temel hatalarını görmüş ve milletimize de göstermiştir. Bu durdum, aynı zamanda Atatürk'ün bir eğitim lideri olduğunu da göstermektedir. Türk eğitim devriminin düşünsel temellerini oluşturan Atatürk'ün eğitim sistemimize ilişkin gözlem ve tespitleri şunlardır:

1. *Toplumumuzda yaygın bir bilgisizlik vardır: Atatürk'ün bilgisizlikle ilgili yaptığı gözlemler şunlardır (Akyüz, 2009:336): "Milletimizi yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşman bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milletini yüzyıllarca ihtiyatsız bulduran hep bu bilgisizliktir. Hükümdarların, şunun-bunun milletini esir gibi, köle gibi kullanmaları, bütün arazileri kendi öz arazileri gibi saymaları hep milletin bu bilgisizliğinden istifade edebilmek sayesinde. Gerçek kurtuluşu istiyorsak, her şeyden önce, bütün kuvvetimiz, bütün süratimizle bu bilgisizliği yok etmeğe mecburuz. Burada bilgisizliği sadece okuma yazma manasında almıyoruz."*
2. *Eğitim-öğretim yöntemlerimiz uygun değildir: Atatürk öğrencilik hayatında baskıya-kısmen serbestîye dayanan, pasif-etkin, ezberci-deneyci eğitim öğretim yöntemlerini bizzat yaşamış; Türk çocuklarının, gençlerinin yüzyıllardır nasıl yetiştiklerini ve bunun ne gibi sonuçlar verdiğini incelemiş ve gözlemiştir. Bütün bu tecrübelerden, gözlemler ve incelemelerden sonra Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde*

öğretmenlerimizin önünde, Türk eğitim tarihinin en önemli teşhislerinden birini yapmıştır (Okur, 2005; 204; Akyüz, 2009: 336-337): *“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin, milletimizin gerileme tarihinde en mühim sebep olduğu kanaatindeyim. Onun için millî bir eğitim programından söz ederken, varlığımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün etkenlerden tamamen uzak millî özümüz ve tarihimize orantılı bir kültür amaçlıyorum. Çünkü milletimizin dehasının tam gelişmesi ancak böyle bir kültürle sağlanabilir. Gelişigüzel yabancı bir kültürü, şimdiye kadar izlenen yabancı kültürlerin yıkıcı etkilerini tekrar ettirebilir. Kültür (bilgi ve fikri üretim) zeminle orantılıdır. O zemin milletin seciyesidir.”*

3. *Çocuklarımız üzerinde aile baskısı vardır:* Atatürk, ailelerin çocuklar hakkında yanlış bir tutumuna da ana -babaların dikkatini çeker (Akyüz, 2009:337): *“Çoğu ailelerde öteden beri kötü bir alışkanlık var: Çocuklarını söyletmez ve dinlemezler, zavallılar lafa karışınca ‘sen büyüklerin konuşmasına karışma’ der, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket.”*
4. *Eğitim sistemimiz millî değildir:* Atatürk bir milletin yükselmesi de, alçalması da eğitim sisteminin millî olup olmamasıyla ilgilidir demektedir. Millî olmayan eğitim sistemimiz yüzyıllardır süren felaketlerimizin temel sebeplerindendir. Eylül 1924’de Samsun’da öğretmenlerle yaptığı konuşmada şu çok önemli teşhis ve tespitte bulunur (Akyüz, 2009:337): *“Terbiyedir ki bir milleti ya hür, bağımsız şanlı, yüksek bir toplum olarak yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.”* Atatürk Millî Kurtuluşun da hedefini millî terbiyede bulmaktadır (Eroğlu, 1982; 307). *“Efendiler; yeryüzünde üç yüz milyonu müteceviz İslam vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlak almaktadırlar. Fakat maalesef hakikat şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevi terbiye ve ahlak onlara bu esaret zincirini kırabilecek meziyeti insaniyeti vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedefi terbiyeleri millî değildir”*
5. *İstikrarlı bir eğitim politikamız yoktur:* Atatürk Osmanlı eğitiminin son dönemleri için 1923’de şu teşhis ve tespitte bulunmuştur (Akyüz, 2009:337-338): *“Her Maarif Nazırının, Vekilinin birer programı vardı. Memleketin maarifinde çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat bir hale gelmiştir.”*
6. *Eğitimimizin amacı tüketici insan yetiştirmektir:* Atatürk, her Nazırın başka bir program uyguladığını söyledikten sonra eğitimimizin amacının kendini ve hayatı bilmeyen, her konuda yüzeysel bilgi sahibi, tüketici insan yetiştirmek olduğu tespitini söylemiştir (Akyüz, 2009: 338): *“Bütün bu uygulama ve programlar ne veriyordu? Çokbilmiş, çok öğrenmiş bir takım insanlar... Ama neyi bilmiş? Bir takım nazariyatı bilmiş! Fakat neyi*

bilememiş? Kendini bilememiş, hayatını, ihtiyacını bilememiş ve aç kalmış! İşte bu öğrenim tarzının uğursuz sonucu olarak denilebilir ki, memlekette aydın olmak demek, çokbilmiş olmak demektir, sefalet ve fakirliğe mahkûm olmak demektir.”

7. *Arap harfleri Türkçeye uygun olmadığı için bırakılmalıdır:* Atatürk'e göre Arap harfleri Türkçeye uygun değildi, öğrenilmesi zordu ve toplumda eğitim düzeyi düşüklüğünün temel nedenidir. Çağdaş uygarlığa girmenin en önemli araçlarından biri de Latin alfabesidir. Atatürk, yeni bir alfabeğe geçiş konusunun temellerini, 22 Kasım 1924 tarihinde Samsun'da öğretmenlere yönelik yaptığı konuşmada atmıştır: *“Efendiler, millî terbiyenin (eğitimin) ne demek olduğunu bilmekte artık bir gûnâ teşevvûş (kargaşa halinde) kalmamalıdır. Bir de millî terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vasıtalarını da millî yapmak zarureti gayri kabili münakaşadır (tartışması dahi olanaksızdır).”* diyerek konunun önemini belirtmiş, uygulanan kültür programı doğrultusunda yavaş yavaş Latin harflerine doğru gidişi başlatmış, toplumu değişime hazır konuma getirmiştir (Tunca, 2006: 114). Atatürk, Ağustos 1928'de şunları demiştir (Akyüz, 2009: 344): *“Bir toplumun % 10'u, % 20'si okuma-yazma bilir, % 80'i, % 90'ı bilmezse, bu ayıptır; bundan insan olarak utanmak lazımdır.”* 1927 yılında harf devriminin gerçekleştirilmesi kararını veren Mustafa Kemal, bu işin uzmanları, yazar ve fikir adamlarıyla çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Harf devriminden kısa bir süre önce Arap Rakamları yerine Latin kökenli yeni rakamlar kabul edilmiştir (24 Mayıs 1928). Yeni rakamlar soldan sağa yazma düzenini getirmişti. Bunlar harf devrimi için hazırlık ve ilk adım niteliğini taşıyordu. Latin harfleri kanunun gerekçesinde Türkçenin yazımında kullanılan Arap Alfabesi'nin sesli harflerinin yetersiz ve öğrenilmesinin güç olduğu, bu harflerin Türk matbaacılığını ilerlemekten alıkoyduğu ve telgraf gibi medeni vasıtalarda kullanılmadığı, yapılan tecrübelerin yeni harfleri öğrenmenin kolay olduğunu gösterdiği belirtilerek kanun teklifi Meclis'e sunulmuştur. On bir maddeden oluşan “Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun” 1 Kasım 1928'de hiçbir maddesi itiraz olmaksızın kabul edilmiştir. Kanuna göre 1 Ocak 1929'dan itibaren yeni harflerin kullanılması zorunlu hale gelecek ancak vatandaşlar resmî işlemlerde Haziran başına kadar eski harfleri kullanabilecekti. Okullarda dersler yeni harflerle yapılacaktı. Yeni harflerin kabulünden kısa bir süre sonra 24 Kasım 1928'de “Millet Mektepleri Talimatnamesi” Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Atatürk'ün başöğretmenliğinde başlayan bu büyük eğitim seferberliğinde kadın ve erkek tüm yurttaşların okuma-yazma öğrenmeleri amaçlanmıştır (Kavcar, 1981: 43; Bilir, 2005: 107-108; Doğaner, 2005: 35-36; Tongul, 2004: 125-126; Tunca, 2006: 115-116).

4. Türk eğitim devriminin politik temelleri

“Atatürk gözlem ve teşhisleri sonucunda ortaya koyduğu ‘eğitim ilkeleri’nin ışığında çözüm önermiş ve ulusal eğitim politikasını biçimlendirmiştir.” (Âdem, 1993: 25; Akyüz, 2009: 338-342). Atatürk’ün mevcut eğitim sorunlarını çözmeye ve gelecekteki eğitim uygulamalarını şekillendirmede ortaya koyduğu eğitim ilkeleri şunlardır:

1. *Eğitim laik olmalıdır:* 1923 ‘te Anadolu’da eğitimin dörtte üçü hâlâ medrese çatısı altındaydı. Atatürk eğitim alanında ve başka alanlarda muhtaç olduğu yetişmiş kadroları bulmakta çok güçlük çekmiştir. Medreselerin kaldırılmasından bir süre sonra, Rize seyahatinde bir grup, Atatürk’e bir dilekçeyle başvurarak medreselerin tekrar açılmasını istedi. Atatürk, medrese eğitiminin yetersizliğini ve memleketteki felaketteki rolünü bu heyete anlattıktan sonra, sözlerini şöyle tamamladı (Feyzioğlu ve diğerleri, 1987: 47): *“Mektep istemiyorsunuz. Hâlbuki millet onu istiyor. Bırakınız artık bu zavallı millet, bu memleket evladı yetişsin. Medreseler açılmayacaktır. Millete mektep lazım.”* Cumhuriyet döneminde millî eğitimin, aynı zamanda çağdaş ve laik özellikler taşıması için çalışılmıştır. Çünkü gerçekleştirilen devrimlerin özünde “medenileşmek” anlayışı vardır. Bunu sağlamak bir hayat meselesiydi ve yapılması şarttı. O dönemde batı medeniyeti en ileri çağdaş tek medeniyetti ve temelinde “akılcılık” ve “gerçekliğe dayalı bilimsel düşünce” anlayışı vardı. Türk toplumunun çağdaşlaşabilmesi için bu düşüncenin temel alınması dolayısıyla eğitimin dinin tesirinden kurtarılarak laik esaslara göre yeniden düzenlenmesi gerekiyordu; bu doğrultuda laikleşme hareketlerine ağırlık verilmiştir. Böylece millî eğitim; insan, vatan ve dil gibi objektif ve maddi esaslardan doğan bir ruh gelişimini telkin etmeyi amaçladı. Türk kültürünün laikleştirilmesiyle, hurafelerden, batıl itikatlardan uzak hür bir zekâ disiplinini kurma amacı güdülmüştür. Medrese zihniyetinden ve skolâstik düşüncenin dar kalıplarından uzak, gerçekçi, tecrübeyi ve ilmi görüşe dayanan bir öğretim ve eğitim sistemi Cumhuriyet ve Millî Eğitimimizin temel amacı olmuştur. Bunun için bilim rehber olarak alınmıştır (Eroğlu, 1982: 305; Çelenk, 2009: 102).¹
2. *Eğitim ulusal olmalıdır:* Önceki dönemlerin millî olmayan eğitimini felaketlerimizin temel sebepleri arasında gören Atatürk, yeni devletin eğitiminin millî olmasını istemiştir. Atatürk 1 Mart 1922’de TBMM’de yaptığı konuşmada da aynı konuya temas ederek görüşlerini şöyle açıklamıştır (Sönmez, 2002: 317; Burak 2008: 624): *“Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekları tahsilin hududu ne olursa*

¹ Laiklik 24 Haziran 1973 yılında çıkarılan Millî Eğitim Temel Kanununda “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” arasında yer almıştır. Millî Eğitim Temel Kanununun 12. maddesinde laiklik *“Türk millî eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır”* şeklinde ifade edilmiştir.

olsun, en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, ananati milliyesine düşman olan bütün anasırıla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir. Beynelmilel vaziyeti cihana göre, böyle bir cidalin istilzam eylediği anasırı ruhiye ile mücehhez olmayan fertlere ve bu mahiyette fertlerden mürekkep cemiyetlere hayat ve istiklâl yoktur.” 4.Mart 1923 'de Konya gençlerine yaptığı konuşmada “millî terbiyenin” ne olduğunu anlatmaya çalışır (Akyüz, 2009: 340): “Aydınlarımız ‘milletimizi en mesut millet yapayım’ der. ‘Başka milletler nasıl olmuşsa onu da aynen öyle yapalım’ der. Lakin düşünmeliyiz ki, böyle bir nazariye hiçbir devirde muvaffak olmuş değildir. Bir millet için saadet olan bir şey diğer millet için felaket olabilir. Aynı sebep ve şartlar birini mesut ettiği halde diğerini bedbaht edebilir. Onun için bu millete gideceği yolu gösterirken dünyanın her türlü ilminden, buluşlarından, ilerlemelerinden yararlanalım. Lakin unutmayalım ki, asıl temeli kendi içimizden çıkarmak zorundayız.”

3. *Eğitim karma olmalıdır:* Atatürk 1 Mart 1923 'de TBMM'ni açarken yaptığı konuşmada eğitim birliği konusunda açık direktifler verdi (Fezyioğlu ve diğerleri, 1987: 204): “Memleket çocuklarının eşit şekilde ve ortak olarak elde etmeye mecbur oldukları ilim ve fenler vardır. Yüksek meslek ve ihtisas erbabının ayrılabilceği öğretim derecelerine ulaşınca kadar ‘eğitim ve öğretimde birlik’ toplumumuzun ilerlemesi ve yükselmesi açısından çok önemlidir.” Atatürk, dünya görüşü olarak kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım görmemiştir. Atatürk konuyla ilgili olarak (Sönmez, 2002:323-324): “Katiyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan milletler zayıftır, marizdir”, “Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır” demiştir.
4. *Eğitim bilimsel olmalıdır:* Atatürk bilimin her alanda olduğu gibi eğitimde de bize tek rehber olması gerektiğini söylemiş, eğitim tarihimizde yepyeni bir çığır açmıştır. Onuncu Yıl Nutkunda bunu şöyle ifade etmiştir (Akyüz, 2009: 340): “Türk milletinin yürümekte olduğu medeniyet ve ilerleme yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir.” Atatürk'e göre çağdaşlığın temel ölçüsü akla ve bilime uygunluktur (Sönmez, 2002; 319): “Milletimizin siyasi, içtimai hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimizi ilim ve fen olacaktır.”²
5. *Eğitim uygulamalı ve faydacı olmalıdır:* Atatürk'e göre eğitim işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir. Atatürk, Osmanlı'nın çöküş sürecinde rağbet edilen mesleklerin memuriyet mesleği

2 Bilimsellik, 24 Haziran 1973 yılında çıkarılan Millî Eğitim Temel Kanununda “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” arasında yer almıştır. Millî Eğitim Temel Kanununun 13. maddesinde bilimsellik “Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir. Eğitimde verimliliğin artırılması ve sürekli olarak gelişme ve yenileşmenin sağlanması bilimsel araştırma ve değerlendirmelere dayalı olarak yapılır. Bilgi ve teknoloji üretmek ve kültürümüzü geliştirmekle görevli eğitim kurumları gereğince donatılıp güçlendirilir; bu yöndeki çalışmalar maddi ve manevi bakımından teşvik edilir ve desteklenir” şeklinde ifade edilmiştir.

1. olduğunu ve bu nedenle ticaret ve sanayinin Rum, Ermeni, Yahudilere kaldığını görmüş; kalkınamamanın en önemli sebeplerinden biri olan *memur olmaya aşırı düşkünlüğü* kaldırmaya çalışmış ve eğitimimizde yeni ve aktif bir insan tipi yetiştirmeyi hedef göstermiştir. 1931’de şöyle der (Akyüz, 2009: 341): *“İlk ve orta öğretim mutlaka insanlığın ve medeniyetin gerektirdiği ilmi ve tekniği versin, fakat o kadar pratik bir tarzda versin ki, çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun.”* Bir konuşmasında Atatürk (Sönmez, 2002: 321) *“Milli eğitimle geliştirilmek ve yükseltilmek istenen genç dimağları paslandırıcı, uyuşturucu, hayali ve gereksiz şeylerle doldurmaktan dikkatle kaçınmak gerekir”* diyerek pozitif müfredata dikkat çekmiştir.
2. *Eğitim hür ve yaratıcı olmalıdır:* Atatürk hür düşünceye, özgür araştırmaya çok önem vermiş, yaratıcılığı eğitim sisteminin en önemli politikalarından biri olarak kabul etmiştir. Atatürk bu konuyla ilgili şunları söylemektedir (Sönmez, 2002: 320): *“Bütün ilerlemeler insan fikrinin eseridir. Fikri harekete getirmek birinci işimiz olmalıdır.”*, *“İnsanların hayat ve egemen olan güç yaratıcılık ve buluş yeteneğidir.”*
3. *Eğitim meslek kazandırmalıdır:* Atatürk’ün eğitim politikası olarak verilen meslekî eğitimin gerçek anlamda olmasını istemiştir. Atatürk bir konuşmasında (Sönmez, 2002: 323): *“meslekî eğitimin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar ülkemizde sağlanmasını”* istemiştir.¹
4. *Eğitimle halk bilinçlendirilmelidir:* Atatürk’ün eğitim politikasının en önemli özelliklerinden bir de halk eğitimidir. Atatürk halkın niçin eğitilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir (Sönmez: 2002:324): *“Bir takım şeyhlerin, dedelerin, seydlerin, çelebilerin, babaların, dervişlerin arasından sürüklenen ve falcılara, büyücülere, üfürükçülere, nushacılar talih ve hayatlarını emniyet eden insanlardan mürekkep bir kütleye medeni bir millet nazarıyla bakılabilir mi?”*
5. *Eğitim öğretmen merkezli ve öğrenciye saygı temeline dayanmalıdır:* Atatürk’e göre “öğretmen” ögesi, yeri başka öğelerle doldurulamayacak kadar önemlidir. Atatürk kurduğu Türkiye Cumhuriyetini gençliğe, Türk gençliğinin yetiştirilmesini de öğretmenlere vererek Türkiye Cumhuriyeti’nin bekçisi olarak öğretmenleri göstermiştir (Sönmez, 2002: 326): *“Muallimler! Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakar muallim*

1 Meslek kazandırma 24 Haziran 1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanununda “Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları” arasında yer almıştır. Milli Eğitim Temel Kanununun 2. maddesinde meslek kazandırma *“İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır”* şeklinde ifade edilmiştir.

ve mürebbileri olarak sizler yetiştireceksiniz. Yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir.” Atatürk öğrenciye değer vermiş ve geleceğin büyüğü gözüyle bakmıştır (Sönmez, 2002: 327): *“Talebe her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri nazarıyla bakmalı ve öyle muamele edilmelidir.”*

6. *Eğitimden tüm halkın yararlanması sağlanmalıdır:* Daha çok ilköğretim ve orta öğretimde belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Okulların bütün ülke çocuklarına açık ve parasız hale getirilmesiyle kendini göstermiştir (Burak, 2008; 627).²

Adem'e (1995:7) göre, bu ilkelerden Atatürk'ün nasıl bir Türk insanı istediği de, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. O, ümmetçi bir toplum anlayışından Türk Ulusçuluğuna, tebaa anlayışından halkın egemenliğini temel alan bir düzene geçilmesinde en başta gelen öğenin eğitim olduğunu biliyordu.

C. TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU: TARİHSEL TEMELLERİ, KAPSAMI, UYGULANIŞI VE ÖNEMİ

Cumhuriyet kuruluncaya kadar Osmanlıda eğitim-öğretim dini bir görev niteliği taşımaktaydı. Hayır, işi olarak kabul edilen temel eğitim-öğretimi vakıflar üstlenirken, devlet yöneticilerin ve askerlerin eğitimini yürütmekteydi. 1776 yılından itibaren kurulmaya başlanan modern okulların yanı sıra dini eğitim veren medreseler eğitim-öğretime devam ediyordu. Diğer taraftan da kendi dillerinde eğitim-öğretim yapan azınlık (Ermeni, Yahudi, Rum vb) ve yabancı devletlerin misyoner okulları farklı anlayış ve kültürde öğrenciler mezun ediyordu. Bu çok çeşitli eğitim yapısı milli duyguların ve ortak kültürün oluşmasını engelliyordu. Çünkü her okulun programı, amacı ve yetiştirdiği insan profili birbirinden farklıydı (Aydoğdu, 2009: 373). Farklı okullardan farklı zihniyette nesillerin yetiştirilmesine yol açan bu eğitim sistemi Cumhuriyet dönemine kadar devam etti

1. Tevhid-i Tedrisat Kanununun tarihsel temelleri

Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretim alanında ilk yenileşmeler, Batı örneğine benzetilmeye çalışılan askerî okulların açılmasıdır. Bunun sebebi, Osmanlı Devleti'nin savaşlarda yenilgileri çoğaldıkça, bunu öncelikle Avrupa subay ve askerlerinin iyi yetişmiş olmalarına, kendilerinin bu alanda geri kalmalarına bağlamaları ve yenilgiler nedeniyle öncelikle askerî eğitim ve öğretimde yenileşmelere gidilmesi, medreselilerin bir şey diyememelerindedir. Mevcut okullarda yenileşme yapmak, onların öğretim düzeyini yükseltmek biçiminde bir

² Fırsat ve imkân eşitliği 24.6.1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanununda “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” arasında yer almıştır. Milli Eğitim Temel Kanununun 8. maddesinde fırsat ve imkân eşitliği “Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır. Maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır” şeklinde ifade edilmiştir.

yola gidilse medreselilerin tepkisi ile karşılaşılacaktı. Bu nedenle yeni okullar açma yoluna gidilmiştir. Eğitim alanında bu ikilik, askerî okullar tarzında kurulan batı örneğindeki eğitim kurumlarının iyice belirginleşmesinden sonra, Batı tarzındaki sivil okulların kurulmasına ağırlık verilmesiyle daha da belirginleşti. (Akyüz, 2009: 143-144; Arı, 2002: 183). Bir tarafta medreseler, bir tarafta modern okullar, bir tarafta da azınlık ve yabancı okulları, farklı amaç, program ve mezunlarla varlığını Cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam etmiştir.

Atatürk, daha Kurtuluş Savaşı yıllarında -1 Mart 1922 'de TBMM'de yaptığı konuşmasında- millî eğitimin "*milletimizin bugünkü haliyle, içtimai ve hayati ihtiyaçlarıyla, çevrenin şartlarıyla, içinde yaşadığımız asrın icaplarıyla*" uyumlu hale getirilmesini istemiştir (Feyzioğlu ve diğerleri, 1987: 203; Erdem, 1998: 313). Bunun gerçekleştirilmesi hem zihniyet değişikliğini hem de yeni yasal düzenlemeleri gerektiriyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türk eğitim devriminde tarihsel bir dönüm noktası olarak yerini almıştır.

2. Tevhid-i Tedrisat Kanununun kapsamı

Mecliste, Şer'îye ve Evkaf Bakanlığını kaldıran yasa kabul edildikten sonra, Tevhid-i Tedrisat Kanunu görüşülmeye başlanmıştır. Yasayla, Tanzimat'tan beri süregelen, değişik fikir ve duyguda insan yetiştirilmesi probleminin çözülmesi, eğitim sistemiyle artık bir millet yetiştirilmesi amaçlanıyordu. Bu aynı zamanda eğitim-öğretimde ruh ve anlayış birliğini de ifade ediyordu (Arı, 2002: 187; Sağ, 2003: 20; Akyüz, 2009: 329; Taşdemirci, 2010: 104). 3 Mart 1924 günü Mecliste kabul edilen kanun maddeleri şunlardı:

Kanun No: 430

Kabul Tarihi: 03.03.1924

Resmi Gazete: 06.03.1924 – 63

Madde 1. Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına Bağlıdır.

Madde 2. Şer'îyye ve Evkaf Bakanlığı veya özel vakıflar tarafından idare edilen bütün medreseler ve okullar Milli Eğitim Bakanlığına devredilmiş ve bağlanmıştır.

Madde 3. Şer'îyye Evkaf Bakanlığı bütçesinde okullar ve medreseler için konulan ödenekler Milli Eğitim bütçesine aktarılacaktır.

Madde 4. Milli Eğitim Bakanlığı, dinî bilgiler konusunda yüksek uzmanlar yetiştirmek üzere üniversitede bir İlahiyat Fakültesi

kuracak ve [ayrıca] imamlık ve hatiplik gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesiyle görevli memurların yetişmesi içinde ayrı okullar açacaktır.

Madde 5. Bu kanunun yayımı tarihinden itibaren, genel eğitim ve öğretim hizmetleri vermekte olup, şimdiye kadar Milli Savunma Bakanlığına bağlı olan askerî rüştiyeler ve idadilerle, Sağlık Bakanlığına bağlı olan Yetim Evleri, bütçeleri ve öğretim kadroları ile birlikte Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Anılan rüştiye ve idadilerde bulunan öğretim kadrolarının nereye bağlı olacakları, gelecekte ait olacakları bakanlıklar arasında belirlenip düzenlenecek ve o zamana kadar orduya mensup olan öğretmenler bu statülerini koruyacaklardır.

Madde 6. İşbu kanun, yayımı tarihinden geçerlidir.

Madde 7. İşbu kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu Yürütür.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu kısaca, her kademedeki eğitim-öğretimin tek elden yürütüleceğini, bunun da Maarif Vekâleti aracılığıyla devlet eliyle yapılacağını belirtiyordu. Kanun; öğretimin birliğinden kastedilen eğitim-öğretimdeki ruh ve düşünce birliğini idarî birlik için önemli bir araç olarak görüyordu. Milli Eğitim Bakanlarından Hasan Ali Yücel Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu şöyle yorumluyordu: *“Kanun Türkiye’de ‘tek tip okul’ sistemini kurmuş oluyordu. Maarif mektepleri, açtığı ve açacağı okullarda veyahut özel teşebbüslerle açılan öğretim kurumlarında din, ırk, mezhep farkı tanımadan bütün vatandaşların çocukları için aynı hakları göz önünde tutarak, onların arzu ettikleri bütün öğretim derecelerinde bilgi elde etmelerine ve yetişmelerine imkân veriyordu”* (Özkan 2008: 117; Taşdemirci, 2010: 102). Tevhid-i Tedrisat Kanunu hem köklü zihinsel değişiklikleri içermesi hem de eğitim-öğretimde yapılacak olanlarda yolu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

3. Tevhid-i Tedrisat Kanununun uygulanışı

Yasanın Meclisten çıkmasından sonra, yasanın uygulanmasıyla ilgili olarak Maarif Vekili Vasıf Bey görevlendirildi. Sorun basında tartışılırken, Bakanlık ve eğitim idareleri de ülkedeki medreselerin incelemesini yapıyordu. Yönetmeliği, programı ve kadrosu olan 29 Darülhilafe Medresesi vardı. Bakan, dünyanın her tarafında ilköğretimin sadece Bakanlık okullarında yapıldığını belirterek medreselerin ibtidai kısımlarını kapattı. Kapatılan medreselerde 16.245 öğrenci vardı. İbtidai sınıftaki öğrencilerden yaşları uygun olanlar ilkokullara, ibtidai hariç sınıflarının öğrencileri de liseler ve ilköğretmen okullarına kaydedilmiştir. Okulların öğretim programlarında gerçekleştirilen radikal değişiklikler üç yönde yapılmıştır. Birincisi millileşme, ikincisi çağdaşlaşma, üçüncüsü ise doğa ve sosyal bilim derslerinin eklenmesi nedeniyle din derslerinin azaltılmasıdır (Arı, 2002: 188; Akyüz, 2009: 330; Taşdemir, 2010: 104).

Türk hükümeti kendi sıbyan okullarını ve medreselerini kapatma kararı aldıktan sonra, aynı tutumu ülkedeki yabancı okullara karşı da gösterme yoluna gitmiştir. Hatta, Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkmadan önce, Lozan Barış Antlaşmasından hemen sonra Türkiye, daha önceden kararlaştırıldığı üzere yabancı okullar politikasını uygulamaya başlamıştır. Türkiye kendi sınırları içinde hiçbir dinin ve mezhebin propagandasının yapılmasını istemiyordu. Okullar bu yönlerden tarafsız olmalı ve millî hislerle uygar görevlere yer verilmeliydi. Bu nedenle, Türk okulları gibi azınlık okulları da Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Dinsel ve siyasal amaçla eğitim yasaklanmıştır. Azınlık okullarında tarih, coğrafya, yurt bilgisi gibi Türkçe ve kültür eğitimi konulup, bu okulların millî eğitime bağlılığının denetlenmesi benimsenmiştir. 1926 Şubatında Bakanlık, yabancı okulların iyi denetlenmesi hakkında Maarif Müdürlüklerine bir genelge göndermiştir. 1926 Martında da Bakanlık, yabancı okulların kapitülasyonlar döneminden beri uyguladıkları bazı gelenekleri kaldırmıştır. Böylelikle Osmanlı dönemindeki zararlı faaliyetleri ile dikkatleri çeken azınlık ve yabancı okulları, denetim altına alınmıştır. 2 Mart 1926'da Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun uygulanması için "Maârif Teşkilatı Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanun ile ilkokul parasız ve zorunlu hâle getirilirken, bir Dil Heyeti, Maârif Eminlikleri ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. (Arı, 2002: 188-189; Demirtaş, 2008: 161; Akyüz, 2009: 330).

4. Tevhid-i Tedrisat Kanununun önemi

Atatürk "Tevhid-i Tedrisat" kanununun kabulünden sonra bir yurt gezisinde yaptığı şu konuşmayla eğitim ve öğretim birliğine verdiği önemi şu şekilde vurgulamıştır (Feyzioğlu ve diğerleri, 1987: 203-205; Erdem, 1998: 313-314): *"Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette fertlerden kurulu bir millet yapmağa imkân aramak abesle uğraşmak olmaz mı idi? Dünya medeniyet ailesinde saygı toplayan bir yerin sahibi olmaya layık Türk milleti, evlatlarına vereceği eğitimi 'mektep' ve 'medrese' adında birbirinden büsbütün başka 'iki çeşit kuruluşa' bölmeye katlanabilir miydi?"*

3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, farklı insan tipleri yetiştiren eğitim sistemini birleştirmiş, böylece eğitim-öğretimin ulusal, laik, bilimsel, uygulamaya dayalı ve karma yapısının temelleri atılmıştır. Eğitimde ilk ve en büyük devrim olan bu adım, yeni kurulan ülkenin kültür hayatında çok önemli ve etkili olmuştur. Okul-mektep ikiliğine son veren ve büyük kültür hamlesi olarak nitelendirilen bu adımla millî kültür birliğine yönelim başlamıştır. Okulların tamamı için Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu vatandaşların yetiştirilmesi için önemli adımlardan biri atılmıştır (Aydoğdu, 2009: 373; Çelik, 2008: 361). Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim-öğretimde birliği ve benzer idealleri, değerleri ve kültürü taşıyan bireylerin yetiştirilmesini sağladığı için Türk Eğitim Devriminin kilometre taşıdır.

D. KARMA EĞİTİM VE KIZLARIN EĞİTİMİ

Cumhuriyetin eğitim reformu, kadınların insan olma saygısını kazanabilmeleri için erkeklere sağlanan eğitimden yararlanmasını öngörmüştür. Bu öngörü, M. Wollstonecraft ve J. S. Mill gibi ilk kadın hakları savunucularından başlayarak, o dönemde Batı'da yayılan feminist taleplere uygundur. Dönemin koşullarında güçlü ve devrimci bir atılım oluşturan bu yaklaşım, erkekler için tasarlanmış bir eğitimin kadınlar için de uygun olduğunu varsayımıştır (Tan, 1994: 93). Karma eğitim ve kızların eğitimine önem verme Türk eğitim devriminin karakteristik özelliklerinden biridir.

1. Karma eğitim

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, kadın eğitimine önem verilmiş, bu alanda büyük gelişmeler sağlanmış ve erkek-kız karışık (karma) eğitim gerçekleştirilmiştir. Türk eğitim devrimi karma eğitimle özellikle toplumun her alanında var olan kadın lehine cinsiyetçi soyutlamayı ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

Laik eğitimin önemli göstergelerinden biri de “*karma eğitim*”dir: Karma eğitimde amaç eğitim ve öğretimde cinsiyet ayrımına yer vermeden, her iki cinsin de eğitim hakları ve imkânlarından birlikte ve eşit olarak yararlanmasıdır. Atatürk, kızların da en iyi şekilde yetişmesini temin edecek eğitim imkânını sağlamak için karma eğitimi eğitim hayatımız için temel ilke olarak kabul etmiştir. Eğitim sisteminin laikliği, karma olmasıyla da ölçülebilir. Çünkü karma eğitimle; öğretim, kız-erkek birlikteliğinde daha sağlıklı oluşabilmekte; kadınların erkeklerle birlikte eğitilmeleri kadın-erkek eşitliğini yaşama geçirmekte, kaç-göçü ortadan kaldırmakta, dengeli kişilikler oluşmakta, toplumsal kaynaşma ve bütünleşme artmakta ve demokrasinin yolunu açmakta; eğitimin ve sonuçta diğer sosyal hizmetlerin maliyeti azalmaktadır. Türkiye’de orta ve yükseköğretimde karma eğitime geçiş ve bunun bütün Türkiye’de yaygınlaşması, Atatürk’ün çabalarıyla Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Çünkü Atatürk, Türkiye’de kadınların her alanda erkeklerle eşit haklara kavuşmalarını sağlamayı hedeflemiştir (Çınar, 2005: 73; Özkan, 2008: 115; Taşdemirci, 2010: 95). Karma eğitim 24 Haziran 1973 yılında çıkarılan Milli Eğitim Temel Kanununda “Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri” arasında yer almıştır. Milli Eğitim Temel Kanununun 15. maddesinde karma eğitim “*Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkân ve zorunluluklara göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir*” şeklinde ifade edilmiştir.

2. Kızların eğitimi

Cumhuriyetin eğitim ideolojisi her tür ve düzeyde, eğitim olanaklarından cinsiyet farkı gözetmeksizin yararlanma ilkesine dayanmaktadır. Cumhuriyetin özelde kadın eğitimine yaklaşımı yirminci yüzyıl Batı toplumlarına egemen olan işlevselci eğitim anlayışını yansıtır. Eğitimde liberal orthodoxy'yi oluşturan bu anlayış, eğitimin modern toplumun *meritokrasi* (yetenek ve çabanın kalıtım ve ayrıcalığın önüne geçmesi), *teknokrasi* (mesleki konumların özel, teknik, bilişsel uzmanlık gerektirmesi), *demokrasi* (toplumsal adalet ve fırsat eşitliği) gereksinmelerine akılcı çözüm oluşturduğu temeline dayanır. Nihayette Teşkilât-ı Esasiye'ye eklenen bir madde ile kız çocuklarının devlet okullarında ücretsiz eğitim görmeleri zorunlu hale getirilmiştir (Tan 1994: 84; Tongul, 2004: 114). Bu uygulama kızların eğitiminde fırsat ve imkân eşitliğini sağlaması açısından çok önemlidir.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması ve 1938'e kadar Atatürk'ün varlığı, tüm halka ve öğrencilere, kendilerine ve geleceğe güven duygusu ve büyük bir şevk vermiş, kız erkek tüm öğrenciler bir meslek sahibi olarak topluma yararlı olabilmek için büyük çaba harcamışlardır. Atatürk, Kurtuluş Savaşını verirken güç aldığı ve yardımını gördüğü Türk kadınına hiç unutmamıştır. Vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır. Atatürk, 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da yaptığı konuşmada, kadınların da okuması gerektiğine dair şunları söylemiştir: *"Bir içtimai topluluk, bir millet erkek ve kadın denilen iki cins insandan mürekkeptir. Kabil midir ki, bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerini ihmal edelim de, kitlenin bütünü ilerletilmiş olsun? Mümkün müdür ki, bir camianın yarısı topraklara, zincirlere bağlı kaldıkça diğer kısmı semalara yükselebilir? Şüphe yok, gelişme adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber, arkadaşça atılmak ve gelişme ve yenileşme sahasında birlikte kesin aşamalar kaydetmek lazımdır. Böyle olursa inkılâp başarılı olur"* (Tan, 1994: 87; Gül, 1998: 79; Seven & Engin, 2007: 180; Özkan, 2008:115-116). Ayrıca eğitilmiş kadının daha bilinçli olarak çocuk yetiştirmesi, toplumsal hayatın geleceği açısından büyük önem taşımaktadır.

Dünyadaki modern eğilimler, kadının önemini aile yaşamında olduğu kadar, toplum yaşamında da artırmaya yardımcı olmuştur. Kadın, artık sadece aile ortamında çocuk bakıcısı ve ev işleri gibi sınırlandırmaları aşmış, toplum hayatının aktif bir üyesi olmak istemiştir. Kadının bu talebi, eşit eğitim koşulları ile mümkün görülmektedir. Türk Eğitim Devriminde kızların eğitimine verilen önem, kadının toplumsal hayatta hak ettiği yeri alması ve demokrasinin gerçek anlamda toplumda uygulanabilmesi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

E. SONUÇ

Türk eğitim devrimi, Türk eğitim tarihinde kurtuluş savaşı sırasında temelleri atılmaya başlandığı ve Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra birçok kökten değişikliklerin hayata geçirildiği ve kısa zamanda etkisini gösteren önemli

bir kilometre taşıdır. Türk eğitim devrimi Atatürk'ün liderliğinde gerçekleştirilmiş bir harektir. Atatürk ülkenin ve milletin geleceğini, Türk Milletinin gerçek kurtuluşunu, çağdaş uygarlık düzeyine çıkmasını ve başarılı olmasını eğitimle ilişkilendirmiştir. Atatürk'ün eğitim sorunlarını doğru teşhisi ve kökten çözüm önerileri, Türk eğitim devriminin başarıya ulaşmasını sağlamıştır.

Türk eğitim devriminin felsefi temellerinde, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni ilelebet yaşatacak neslin yetiştirilmesi yatmaktadır. Aynı zamanda Türk eğitim devriminin felsefesi, Türk milletinin çağdaş uygarlıkta hak ettiği yeri almasını ve belirleyici olmasını hedeflemiştir. Türk eğitim devriminin felsefesi önemli bir zihniyet değişikliği olarak Türk eğitiminde Cumhuriyet döneminde yapılacaklar için bir "pusula" görevi görmüştür. Atatürk'ün eğitim sistemimize ilişkin doğru gözlem, analiz ve teşhisleri eğitim alanında yapılan köklü değişiklikler için düşünsel temelleri oluşturmuştur. Atatürk eğitimimize ilişkin doğru gözlem, analiz ve tespitlerde bulunmuş, eğitimimizin temel hatalarını görmüş ve milletimize de göstermiştir. Bu durumdaki aynı zamanda Atatürk'ün bir eğitim lideri olduğunu da göstermektedir. Atatürk gözlem ve teşhisleri sonucunda ortaya koyduğu "eğitim ilkeleri"nin ışığında çözüm önermiş ve ulusal eğitim politikasını biçimlendirmiştir. Atatürk, ümmetçi bir toplum anlayışından Türk Ulusçuluğuna, tebaa anlayışından halk egemenliği anlayışına geçişi temel alan bir düzenin tesisinde en başta gelen ögenin eğitim olduğunu biliyordu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu Türk eğitim devriminde tarihsel bir dönüm noktası olarak yerini almıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu hem köklü zihinsel değişiklikleri içermesi, hem de eğitim ve öğretimde yapılacak olanlar için yol göstermesi açısından oldukça önemlidir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitim-öğretimde birliği ve benzer idealleri, değerleri ve kültürü taşıyan bireylerin yetiştirilmesini sağladığı için Türk Eğitim Devriminin kilometre taşıdır.

Karma eğitim ve kızların eğitimine verilen önem, Türk eğitim devriminin karakteristik özelliklerinden biridir. Türk eğitim devrimi karma eğitimle, toplumun her alanında var olan kadın lehine cinsiyetçi soyutlamayı ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Atatürk, kızların da en iyi şekilde yetişmesini temin edecek eğitim imkânını sağlamak için, karma eğitimi eğitim hayatımız için temel ilke olarak kabul etmiştir. Atatürk, Kurtuluş Savaşını verirken güç aldığı, yardımını gördüğü Türk kadınına hiç unutmamıştır. Vefa duygusunu her fırsatta belirtmiştir. Cumhuriyet dönemi boyunca kadın haklarına öncelik tanınması veya çok önem verilmesinde bu duygunun etkisi vardır. Türk Eğitim Devriminde kızların eğitimine verilen önem, kadının toplumsal hayatta hak ettiği yeri alması ve demokrasinin gerçek anlamda toplumda uygulanabilmesi sonucunu doğuran başlıca unsurlardan biri olmuştur.

F. KAYNAKLAR

- Âdem, M. (1993) *Ulusal eğitim politikamız ve finansmanı*, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:172.
- _____ (1995) *Eğitim politikası*, Ankara.
- Akyüz, Y. (2009), *Türk eğitim tarihi (M.Ö 1000-M.S. 2009)*, Gözden geçirilmiş 14. Baskı, Ankara: PEGEM Akademi.
- Arı, A. (2002) Tevhid-i Tedrisat ve laik eğitim, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (2), 181-192.
- Aydoğdu, H. (2009), Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve eğitimde gelişmeler, *Milli Eğitim Dergisi*, 182, 372-384.
- Bilir, M. (2005), Türkiye'deki eğitim (okuma-yazma) kampanyalarının halk eğitimi açısından değerlendirilmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38 (2), 103-125
- Bozdemir, S. Atatürk döneminde eğitimde gelişmeler, İnternette 12.12.2009 tarihinde.
http://turkoloji.cukurova.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/suleyman_bozdemir_ataturk_donemi_egitim_gelismeler.pdf adresinden indirildi.
- Budak, Ş. (2003) Atatürk'ün eğitim felsefesi ve geliştirdiği eğitim sisteminin değiştirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 160, İnternette 12.05.2010 tarihinde <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/budak.htm> adresinden indirildi.
- Burak, D. M. (2008), Atatürk'ün eğitim anlayışı ve Kıbrıslı Mehmet Efendi'nin eğitimine katkıları, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16 (2), 623-636.
- Çelenk, S. (2009), Secularization process in the history of Turkish Education, *Journal of Social Sciences*, 19 (2), 101-108.
- Çelik, H. (2008) Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 10 (1), 359-369.
- Çınar. İ. (2005), Laiklik, laik eğitim ve siyaset, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6 (9), 55-75.
- Demirtaş, B. (2008), Atatürk döneminde eğitim alanında yaşanan gelişmeler, *Gazi Akademik Bakış*, 1 (2), 155-176.
- Doğaner, Y. (2005), Elifba'dan Alfabeye: Yeni Türk harfleri, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 27-44.
- Dönmez, C. (2006), Atatürk'ün eğitim ile ilgili görüş ve uygulamalarına toplu bakış, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 91-109.
- Erdem, M. (1998), Bir eğitim lideri olarak Atatürk, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIV (40), 301-317.
- Erdem, A. R. (2005), Üniversitelerimizin Bilim Tarihimizdeki Yeri, Üniversite ve Toplum (Bilim Tarihi Özel Sayısı) [Online Ulusal Dergi], 5 (1), İnternet erişim: <http://www.universite-toplum.org/text.php?id=235> ve <http://www.universite-toplum.org/pdf/235.pdf>
- Eroğlu, H. (1982), *Türk İnkılâp Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Eskicumalı, A. (2003), Eğitim ve toplumsal değişme: Türkiye'nin değişim sürecinde eğitimin rolü, 1923-1946, *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 19 (2), 15-29.
- Feyzioğlu, T & Diğerleri (1987), *Atatürk yolu*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Gökberk, M. (1997), *Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk*, İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kültür Yayınları, İnternette 06.01.2005'de <http://atamturk.com/belgeler/aydinlanma-3.htm> adresinden indirildi.
- Gül, Muhittin (1998), *Bizde kadınların siyasal haklar alması ve ilk kadın milletvekillerimiz*, Cumhuriyet'in Kuruluşunun 75. Yılı Armağanı, Gazi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâpları Tarihi. Araştırma ve Uygulama Merkezi, Yayın No: 3, Ankara.
- Gürüz, K. (2001), *Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim (Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri)* Ankara: ÖSYM Yayınları 2001-4.
- Kavcar, C. (1981), Yazı devrimi- dil ve eğitime getirdiği kolaylıklar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 41-61.
- Mumcu, A. & Su, M. (2004), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürkçülük*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Okur, M. (2005), Milli Mücadele ve cumhuriyetin ilk yıllarında milli ve modern bir eğitim sistemi oluşturma çabaları, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (1), 199-217
- Ortak, Ş. (2004), Atatürk dönemi eğitim politikalarında yabancı uzman raporlarının etkileri, Basılmamış doktora tezi, Erzurum.
- Özkan, S. (2008), *Türk Eğitim Tarihi*, 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık, Nobel yayın no: 1293, Eğitim Bilimleri no: 309.
- Sağ, V. (2003) Toplumsal değişim ve eğitim üzerine, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (1), 11-25.
- Seven, M. A. & Engin, A. O. (2007), Türkiye'de kadının eğitimi alanındaki eşitsizlikler, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 177-188.
- Sönmez, S. (2002), Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim felsefesi, amacı ve politikası, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9 (19), 305-330.
- Tan, M. (1994), Toplumsal değişim ve eğitim: Kadın bakış açısından, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 83-96.
- Taşdemirci, E. (2010), *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Tongul, N. (2004), Türk harf İnkılâbı, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 33-34, 103-130.
- Tunca, E. S. (2006), Türk Harf Devriminin halka tanıtım çalışmaları, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 111-122.
- 06.03.1924 tarih ve 63 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 430 sayılı "Tevhid-i Tedrisat Kanunu".
- 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 1739 sayılı "Milli Eğitim Temel Kanunu".